

JOURNALISM

Мороз В.Я.

Актуальні проблеми релігійної комунікації в Книзі Екклесіаста

Мороз Валентина Яківна, кандидат філологічних наук, доцент, докторант
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, Україна

Анотація. Проаналізовано бінарні моделі релігійної комунікації (філософська модель *мудрість-глупота, світло-темрява, життя-смерть*; емоційна модель *смуток-сміх, жалоба-веселощі, любов-ненависть*; морально-етична модель *праведники-грішники*); іменникові (*південь-північ*), прикметникові (*великий-дрібний, справедливий – несправедливий, добрий – злий, праведний – безбожний, чистий – нечистий*), прислівникові (просторі значення: *праворуч-ліворуч, часові поняття: вночі-вдень*) опозиції.

Ключові слова: соціальні комунікації, релігійна комунікація, епістема, епістемологія, біблійний дискурс, бінарні опозиції.

Вступ. Загальнолюдські цінності – це правда, справедливість, милосердя, відповідальність, добро, любов, істина, свобода і мир. Ці ключові слова є актуальними для сучасних публіцистів і журналістів. Їхнє мистецьке слово завжди релігійне. Напевно тому, у їхніх публіцистичних творах виражається любов до людства, до світу, до Бога. Ця любов, на нашу думку, втілюється у красі і силі слова, у свободі духа і волі, у переважанні добра над злом. Любов у публіцистиці – це капітал добра, який можна почерпнути навіть зі зла, тому публіцист реалізує себе у любові, у прагненні донести до людей Слово Боже і Слово Істини. Сьогодні звернення до Біблії дає можливість осмислити нові реалії української культури. Актуалізація християнських архетипів певною мірою впливає на її розвиток, активізує ментальну пам'ять і сприяє прагненню українця до духовного ідеалу. В історії соціальних комунікацій архетип розглядається нами не тільки як міфологічна модель, але й як комунікативна, що має власну просторово-темпоральну специфіку. Архетипний підхід використовується нами при вивченні і трактуванні біблійних текстів. Біблія є об'єктом вивчення у багатьох галузях наук. Це виправдано, оскільки вічними є духовні цінності, які належать релігійній сфері. Бінарний характер релігії передбачає протиставлення різних об'єктів і явищ, які, в свою чергу, побудовані на основі контрасту. Опозиційність релігії ґрунтується на відображенні боротьби між добром і злом, праведністю і грішністю, життям і смертю, Богом і Дияволом. Біблія є книгою християн. Вона покликана донести до них справжню цінність віри і водночас показати гріховність тих, хто поклоняється іншим богам. Біблійний текст має бінарний характер, тому Книга Книг є зразком тексту, побудованого за принципом контрасту. Вона складається з двох бінарних частин: Старого Завіту і Нового Завіту. До *Старого Завіту* належать пам'ятки давньоєврейської культури – “П'ятикнижжя” Мойсеєве (“Буття”, “Вихід”, “Левіт”, “Числа”, “Повторення Закону”), історичні книги, чотири Книги Царств, дві хроніки, збірка псалмів царя Давида (Псалтир), “Екклесіаст”, Книги Притч, поема “Пісня Пісень” та Премудрості царя Соломона, Книги пророків. До *Нового Завіту* входять чотири Євангелія (Матвія, Марка, Луки, Іоанна), Діяння та Послання апостолів, Апокаліпсис, або одкро-

вення Іоанна Богослова. З глибини віків зібрала ця книга народну мудрість, сформувала моральні основи людського життя, стала невмирущою, оскільки в ній зібрано насущні проблеми буття, вічного пошуку істини, філософські роздуми про сенс життя і його двобій зі смертю [3, 87].

Українська ментальність теж має бінарний характер (опозиції *природне і культурне, емоційне і раціональне, ірраціональне і раціональне, індивідуальне і колективне*). Епістемологічна рефлексія в науці про релігію потребує вивчення таких понять, як “*епістема*” й “*епістемологія*”, “*епістемологічна парадигма*”, “*поняття науки, епістем (знання)*”, “*парадигми*”, “*теології*”, тому епістемологічна проблематика у системі соціальних комунікацій є актуальною.

Сьогодні в Україні в умовах соціального оновлення і державотворення передбачається утвердження нового мислення, здатного охопити глобальні і загальнолюдські проблеми, забезпечити їхнє гуманістичне вирішення. У цьому аспекті неминуче посилюється роль філософського пізнання як способу всебічного охоплення дійсності, проникнення в її глибинний смисл і зміст. Світ філософської думки складався, формувалася і розвивалася протягом тисячоліть, він має свою специфічну і досить складну мову, свою систему понять, включаючи велику кількість різних ідей, які розроблялись мислителями різних епох і різних народів. Епістема – головний термін у філософії Мішеля Фуко – структура, яка зумовлює створення певних поглядів, концепцій, наукових теорій і власне наук в той або інший історичний період. Аналогічний погляд висловлює Гастон Башляр, вказуючи, що епістема, як структура, постійно змінюється і визначає можливі умови виникнення поглядів, думок, теорій або наук у кожний історичний період. Книга Екклесіаста написана людиною, яка була і філософом, і поетом. Свої думки виражав досить складно, обгортаючи філософські ідеї у тканину поетичних образів, порівнянь, алегорій. Книга Екклесіаста – це проповідь мудреця, який шукає відповіді на вічні загальнолюдські питання, навчає сучасників вірі у Бога, у його надприродну силу, заповідає їм жити за його законами. Актуальність його поглядів не втратила свого значення і в наш час.

Актуальність дослідження. Проблема вивчення біблійної проблематики, релігійної комунікації, її моделей, видів, функцій, експресивного й енергетичного потенціалу, філософських узагальнень у Книзі Екклезіаста є актуальною на сьогодні і потребує наукового розв'язання й теоретичного обґрунтування. Серед тих, хто досліджував і досліджує публіцистику крізь призму релігійного світогляду, варто виокремити М. Шлемкевича, Є. Сверстюка, С. Сірополка, О. Федик, М. Мариновича, В. Качура, А. Юраша, К. Гудзик, серед іноземних дослідників – А. Фросара, В. Мессорі, В. Соловійова, Д. Лебьоду, В. Мокрого, Л. Світича, Г. Прутцова, А. Аграновського.

Мета статті – проаналізувати моделі релігійної комунікації (філософську, емоційну, морально-етичну), її види (філософську, історичну, прогностично-віщувальну, настановчу), структуру з іменникових, прикметникових, прислівникових опозицій.

Результати дослідження. Книга Екклесіаста була написана у III ст. до н. е. і вже через століття фактично отримала визнання як “священного писання” [2, с.7]. Грецьке слово “Екклесіаст” походить від “Екклесіа” – “Церква” й означає “церковний проповідник”. Єврейською мовою книга називається “Когелет” від “кагал” – збірник. Книга, таким чином, являє собою збірку слів церковного проповідника. У такий спосіб із самого змісту книги *Екклесіаст* – псевдонім сина Давида-царя, який правив у Єрусалимі. Ця обставина вказує на Соломона, як на автора Екклесіаста. Цьому відповідає і подальший опис його премудрості, багатства, слави, розкішності (див. Ек. 1:12-18 і 3 Цар. 4:29).

Серед бінарних моделей релігійної комунікації в Книзі Екклесіаста найпоширенішою є філософська модель *мудрість – глупота*. Автор акцентує увагу на понятті *мудрості* як глибокого знання, що переважає над безглуздя і відсутністю розуму в людини [4, с. 413]. Серед цих структур поширеною є іменникова опозиція: (Еккл. 2. 3) *Задумав я в серці своєму вином оживляти своє тіло, і провадити мудрістю серце своє, і що буду держатись глупоти, аж поки побачу, що ж добре для людських синів, що робили б під небом за короткого часу свого життя* [1, с. 952]. В антонімічній парі *світло – темрява* домінує перший компонент із значенням випромінювання світлої енергії і життєвої мудрості, а другий компонент вживається у протилежному значенні [4, с.789]: (Еккл. 2.13) *“І я побачив, що є перевага у мудрості над глупотою, як є перевага у світла над темрявою”* [1, с. 953]. Автор розкриває семантичні аспекти *філософської* категорії, зазначаючи, що мудрість сильніша за глупоту.

В іменниковій опозиції *початок – кінець* переважає перший компонент із значенням вихідного пункту [4, с. 710], другий – з протилежним значенням [4, с. 398]: (Еккл. 3.11) *Усе Він прегарним зробив свого часу, і вічність поклав їм у серце, хоч не розуміє людина тих діл, що Бог учинив, від початку та аж до кінця* [1, с. 954]. У лівобічній позиції іменник виражений формою родового відмінка однини, у правобічній – аналогічною.

Семантичний діапазон компонентів *суд – беззаконня і правда – неправда* насичений значенням: *суд* як

покарання, розправа [4, с. 839] і *беззаконня* як порушення правового порядку, законів, установлених у певному суспільстві, державі, в певну епоху; *правда* як істина [4, с. 711] і *неправда* як те, що суперечить істині [4, с. 550]: (Еккл. 3.16) *І я бачив під сонцем іще: місце суду, а в нім беззаконня, і місце правди, у ньому ж неправда* [1, с. 954]. У лівобічній позиції іменники “суд” і “правда” виражені родовою формою відмінка однини, у правобічній – “беззаконня” і “неправда” – називним відмінком. Автор вживає оксюморон – стилістичний засіб, у якому свідомо поєднуються протилежні за змістом поняття, щоб разом вони створили нове уявлення, тобто автор акцентує увагу читача на законах, установлених державою, і водночас на фактах порушення цих постанов. Філософська комунікація представлена опозицією *життя – смерть*: (Еккл. 7:1) *Добре ім'я краще від дорогої масті, а день смерти людини від дня її вродження!* [1, с. 957]. Цей вислів містить узагальнений зміст.

Емоційну модель утворюють компоненти *смуток – сміх*. Перший компонент вживається із значенням тяжкого настрою, а другий – як вияв радості, задоволення [4, с. 813]: (Еккл. 7:3) *Кращий смуток від сміху, бо при обличчі сумнім добре серце!* [1, с. 957]. На думку Екклесіаста, добре серце має зажурина людина, тому і надається перевага першому компоненту.

В опозиції *жалоба – веселощі* домінує значення суму, туги, печалі, а значення радісного настрою, безтурботності [4, с. 105] виражає другий компонент. Протиставного значення висловлюванню надають опозиції *серце мудрих – серце безглуздох*. Ці антонімічні пари увиразнюють текст, надають йому експресивного забарвлення: (Еккл. 7:4) *Серце мудрих у домі жалоби, а серце безглуздох у домі веселощів* [1, с. 957].

Емоційну модель утворює антонімічна пара *любов – ненависть*, у якій переважає перший компонент із значенням почуття глибокої сердечної прихильності до Бога [4, с. 456], правобічний компонент вживається із значенням великої ворожості і ненависті [4, с. 546]: (Еккл. 9:1) *Ото ж бо все це я до серця свого взяв, і бачило серце моє все оце, що праведні й мудрі та їхні учинки у Божій руці, так само любов чи ненависть: Людина не знає нічого, що є перед нею!* [1, с. 960].

Аспекти морально-етичної категорії розкриваються в бінарній моделі, представленій іменниками *праведники – грішники*. Перший компонент вживається із значенням “той, хто дотримується заповідей, приписів релігії; безгрішний” [4, с. 711], другий – містить значення “той, хто має гріхи, грішить” [4, с. 216]: (Еккл. 9:2) *Однакове всім випадає: праведному і безбожному, доброму й чистому та нечистому, і тому, хто жертву приносить, і тому, хто жертви не приносить, як праведникові, так і грішникові, тому, хто клянется, як і тому, хто клявти боїться* [1, с. 960].

Іменникову опозицію утворюють компоненти *південь – північ* із значенням двох сторін світу: (Еккл. 11:3) *Коли перепоვნяться хмари дощем, то виллють на землю його. А коли деревина на південь впаде чи на північ, залишиться на місці, куди деревина впаде* [1, с. 962]. Поданий вислів містить узагальнений зміст і являє собою один із видів комунікації – прогностично-віщувальної.

Досить поширеною є прикметникова опозиція, у якій *великий* [4, с. 100] означає значний за кількістю на протизначу *дрібний* [4, с. 267] із значенням малої кількості: (Еккл 2,7) *А худоби великої та худоби дрібної було в мене більше, ніж у всіх, що в Єрусалимі до мене були!* [1, с. 952]. Прикметники “великий” і “дрібний” виражені формами родового відмінка.

Експресивного характеру набуває антонімічна пара *справедливий – несправедливий* із значенням “той, який діє на підставі об’єктивних фактів, позбавлений упередження” [4, с. 852] у першому компоненті та із значенням “той, який діє не за правилами справедливості, суперечить їй” [4, с. 554] – у другому: (Еккл 3.17) *Я сказав був у серці своєму: Судитиме Бог справедливого й несправедливого, бо для кожної справи є час, і на всяке там діло* [1, с. 954]. Автор розкриває семантичні аспекти *прогностично-віщувальної* комунікації, попереджаючи про неминучий Суд Божий, якого ніхто не уникне: ані праведний, ані грішний.

Семантичні аспекти морально-етичної категорії представлені прикметниковими опозиціями *добрий – злий*. Актуалізується компонент “добрий” із значенням доброзичливий, привітний, лагідний у взаєминах [4, с. 254], а компонент “злий” із значенням недоброзичливості: (Еккл 7:14) *За доброго дня користай із добра, за злого ж розважуй: Одне й друге вчинив Бог на те, щоб людина нічого по собі не знайшла!* [1, с. 957]. Особливості *повчальної* комунікації розкриваються в аспектах морально-етичної категорії *добро – зло*.

Актуалізується бінарна структура *праведний – безбожний, чистий – нечистий* (Еккл 9:2) *Однакове всім випадає: праведному і безбожному, доброму й чистому та нечистому, і тому, хто жертву приносить, і тому, хто жертви не приносить, як праведникові, так і грішникові, тому, хто кляється, як і тому, хто клятви боїться* [1, с. 960]. Мудрець розкриває семантичні аспекти морально-етичної категорії, висловлює думку про те, що всі предстануть перед Судом Божим. Зміст висловлювання є експресивно насиченим, оскільки в ньому вживаються антонімічні пари з іменників, прикметників, дієслів з градуальним значенням.

У Книзі Екклезіаста опозиція репрезентована прислівниками на позначення: а) просторових понять: *праворуч – ліворуч*: (Еккл 10:2) *Серце мудрого тягне праворуч, а серце безумного ліворуч* [1, с. 961]; б) часових: *ні вдень – ні вночі*: (Еккл 8:16) *Коли я поклав своє серце, щоб мудрість пізнати, і побачити чин, що діється він на землі, бо ні вдень ні вночі сну не бачить людина своїми очима* [1, с. 959].

Стилістичної якості набувають висловлювання, у яких вживаються: а) дієслівні та прислівникові опозиції. Дієслова *підіймається – спускається* означають рух вгору [4, с. 665] і переміщення зверху вниз [4, с. 827]. Прислівники позначають протилежні напрямки: (Еккл 3:21) *Хто те знає, чи дух людських синів підіймається вгору, і чи спускається вниз до землі дух скотини?* [1, с. 955]; б) прикметникові і дієслівні пари. Прикметники *мертвий – живий* містять значення “той, що позбавлений ознак життя” [4, с. 472], і “той, що існує” [4, с. 300]. Дієслова *вмирати – жити* означають протилежні поняття: (Еккл 4:2) *І я похвалив тих мер-*

твих, що давно повмирали, більш від живих, що живуть дотепер [1, с. 955]; в) антоніми з прикметників та іменників: (Еккл 4:13) *Ліпший убогий та мудрий юнак, аніж цар старий та нерозумний, що вже остерог не приймає* [1, с.955].

У Книзі Екклесіаста виокремимо такі види комунікації: а) *філософська* (Книга Екклесіаста вчить людину мудрості, світлу і розуму, вказує на те, що перевага мудрості перед глупотою така ж, як перевага світла перед птьмою, книга вчить людину сумніватися в собі, але ніколи не сумніватися в Богові. Бог прощає, милує, але і карає: *«І сказав я в серці своєму: праведного і лиходія судитиме Бог; тому що час для всякої речі, і суд над усяким ділом»*): (Еккл. 2:11) *Та коли я звернувся до всіх своїх чинів, що їх поробили були мої руки, і до труду, що я потрудився був, роблячи, й ось усе це марнота та ловлення вітру, і немає під сонцем нічого корисного* [1, с. 953]; (Еккл. 2:24) *Нема ліпшого земній людині над те, щоб їсти та пити, і щоб душа її бачила добре із труду свого. Та й оце все, я бачив, воно з руки Бога* [1, с. 953]; (Еккл. 5:15) *І це теж зло болюче: так само, як він був прийшов, так відійде, і яка йому користь, що трудився на вітер*[1, с. 953]?

Основна тема філософських роздумів Екклесіаста – сенс буття і цінність людського життя.

Висловлювання (Еккл. 3:21) *Хто те знає, чи дух людських синів підіймається вгору, і чи спускається вділ до землі дух скотини* [1, с. 953]? (Еккл. 3:22) *І я бачив, нема чоловікові кращого, як ділами своїми радіти, бо це доля його! Бо хто поведе його глянути, що буде по ньому* [1, с. 955]? (Еккл. 6:10-12) *Що було, тому ймення його вже надане давно, і відоме, що він чоловік, і він не може правуватися з сильнішим від нього, бо багато речей, що марноту примножують, але яка користь від них для людини? Бо хто знає, що добре людині в житті, за небагатьох днів марного життя її, які пробуває вона, немов тінь? Та й що хто розкаже людині, що буде під сонцем по ній* [1, с. 957]? містять роздуми Пророка про життя людини після смерті.

Проповідник розв’язує одвічну проблему людства – боротьбу між добром і злом, мудрістю і безглуздя, багатством і убогістю, невмінням задовольнятися малою часткою і жадобою до більшого: (Еккл. 6:8) *Бо що більшого має мудрець, ніж безглуздий, що має убогий над те, що перед живими уміє ходити* [1, с. 957]?

б) *історична*: Життя людини на Землі недовговічне. Її прихід, народження – це тимчасове перебування, суєта: (Еккл. 1:4) *Покоління відходить, й покоління приходить, а земля віковично стоїть* [1, с. 951]. Вічними є земля, яка існує довіку, сонце, яке поспішає до місця, де воно сходить. Процесуальність, або динамізм, – це становлення чи розгортання ознаки в часовій перспективі. Дієслівні антоніми з часовою семантикою *сходити – заходити* поширюються іменником *сонце* як часового поняття: *Сходить сонце, і заходить сонце, і поспішає до місця свого, де воно сходить* [1, с. 951].

У вічному протистоянні нового і старого, минулого і майбутнього, минулого й сучасного компонент *пам’ять* відіграє важливу стилістичну роль. У двоч-

ленних структурах минуле – те, що буде; що було, те й буде; що діялося, те й буде діятися; що було, те й нині є, що буде; те вже було компонент немає нічого нового під сонцем виражає модальне значення заперечення: немає, нічого, не залишиться: **Немає пам'яті про минуле**; а також про те, що буде, **не залишиться пам'яті** в тих, котрі прийдуть потім [1, с. 952]; **Що було, те й буде**; і що діялося, те й буде діятися, і немає нічого нового під сонцем [1, с. 951]; **Що було, те й нині є**, і що буде, те вже було; і Бог прикличе минуле [1, с. 954]; (Еккл. 1:10) *Буває щось, про що попередніх віках* [1, 951]; (Еккл. 3:11) *Усе Він прегарним зробив свого часу, і вічність поклав їм у серце,*

хоч не розуміє людина тих діл, що Бог учинив, від початку та аж до кінця [1, с. 954]; (Еккл. 4:16) **Немає кінця всьому людові, всьому, що був перед ним, та й наступні не втішаться ним** [1, с. 955].

Людина прагне до істини, але ніколи не досягає її повністю, бо істина – Бог, а він недосяжний. Його справи справедливі, у діяннях його присутня віра, його вчення вічне: до нього нічого *долучити*, і від нього нічого *відняти*, тому для людини головним завданням є упокорення перед лицем його: Пізнав я, що все, що учиняє Бог, буде навіки; до нього нічого *долучити*, і від нього нічого *відняти*; і Бог вчиняє так, щоб упокорювалися перед лицем Його [1, с. 954].

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / переклад проф. Івана Огієнка. – Київ: Українське Біблійне Товариство, 2009. – 1151 с.
The Bible and the Book of the Holy Scriptures of the Old and New Testament / translated by prof. I. Ogienko. - Kyiv: Ukrainian Bible Society, 2009. - 1151 p.

2. Книга Экклезиаста: В поисках смысла жизни. – Новосибирск: Наука. Сибирская издательская фирма РАН, 1995. – 225 с.
The Book of Ecclezyast: In searching of the meaning of life. - Novosybyrsk: Science. Publishing house of Siberian Academy of Sciences, 1995. - 225 p.

3. Мацько Л.І. та ін. Стилїстика української мови: Підручник / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; За ред. Л.І. Мацько. – Київ: Вища школа, 2003. – 462 с.
Macko L.I. and others. The style of the Ukrainian language: Tutorial / L.I. Macko, A.M. Sidorenko, A. Macko, Ed. by L.I. Macko. - Kyiv: High School, 2003. - 462 p.

4. Сучасний тлумачний словник української мови: 50 000 слів // За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. – 832 с.
Modern ukrainian language dictionary: 50,000 words // by the society. eds. dr. philology. science professor V. Dubichynskiy. - Kharkov: Publishing House "School", 2006. - 832 p.

Мороз В.Я. Актуальные проблемы религиозной коммуникации в Книге Экклезиаста

Аннотация. Проанализированы бинарные модели религиозной коммуникации (философская модель *мудрость-глупость, свет-тьма, жизнь-смерть*; эмоциональная модель *грусть-смех, траур-веселье, любовь-ненависть*; морально-этическая модель *праведники-грешники*); оппозиции из существительных (юг-север), прилагательных (большой-мелкий, справедливый-несправедливый, добрый-злой, праведный-нечестивый, чистый-нечистый), наречий (пространственное значение: вправо-влево, временные понятия: ночь-день).

Ключевые слова: социальные коммуникации, религиозная коммуникация, эпистема, эпистемология, библейский дискурс, бинарные оппозиции.

Moroz V.Y. Modern problems of communication in Books relyhyoznoy Ekklesyasta

Abstract. Analyzed binary model of religious communication (philosophical model *knowledge-stupidity, light-dark, life and death*; emotional model *sadness-laughter, mourning-fun, love-hate*; moral and ethical model *righteous-sinners*); noun (*South-North*), adjectives (*large-small, fair-unfair, good-evil, righteous-wicked, clean-unclean*), adverbs (meaning space: *left-right*; time concepts: *day night*) oppositions.

Keywords: social communication, religious communication, episteme, epistemology, biblical discourse, binary oppositions.